

Et silkebånd fra Erik Klippings grav

af Lise Røder Knudsen

Erik Klipping var Danmarks konge fra 1259 til 1286. Han blev allerede konge som 10-årig, men i virkeligheden var det hans mor Margrethe Sambiria af Pommern, som regerede efter hendes mand Christoffer d. 1. var død og indtil Erik som 15-årig kunne overtage tronen.

Kong Erik Klipping blev myrdet i 1286 i Finderup Lade. En årbog fortæller, at han blev myrdet Skt. Cæcilie nat, den 22. november, med 56 knivstik. Kongens marsk, Stig Andersen, og flere andre stormænd blev dømt fredløse for forbrydelsen, men i dag regner man med, at det var en politisk dom, for netop de mænd, der blev dømt for mordet, havde størst interesse i, at kongen var i live. Den dag i dag er kongemordet i Finderup Lade stadig én af de mest omdiskuterede kriminalsager i Danmarkshistorien. Kong Erik Klipping blev begravet i Viborg Domkirke.

I 1863 søgte arkæolog J.J.A. Worsaae efter den oprindelige kongegrav i Viborg Domkirke, og han havde med sig tegne-

ren Jacob Kornerup, som 10 år senere offentliggjorde en rapport om undersøgelsen af Erik Klippings grav. Om tekstilfragmenterne står der kun: "Dernæst opsamledes flere smaa Stykker Silketøi, der syntes at have været rødt". Silkefragmenterne blev først sendt til København til museumslederen af det Oldnordiske Museum, C.J. Thomsen. Herefter kom de tilbage til Viborg Domkirke, hvor de blev udstillet i et skab i kirken sammen med en del af de andre fundne sager. I dag ligger tekstilerne på Nationalmuseet.¹ Konservator Else Østergård fra Nationalmuseets Bevaringsafdeling analyserede tekstilerne først i 70'erne og skrev i 1975 en artikel om fundet i tidsskriftet MIV.²

I foråret 2006 blev jeg kontaktet af Viborg Stiftsmuseum, fordi museet var i gang med at planlægge en vandreudstilling. Ønsket var at udstille en kopi af et lille silkebånd, som var det mest spektakulære af tekstilfragmenterne fra Erik Klippings grav. I den forbindelse blev det brik-

vævede bånd analyseret på ny, for at vi kunne fremstille en så nøjagtig kopi som muligt.

Stoffet

Tekstilerne ligger på en papplade betrukket med lyst, opkradset bomuldsstof (Fig.1). Lærredsstoffet er fremstillet af fin silke. Silken er uspunden og en analyse af tværsnittet viste, at silkefibrene stadig var

indfældet to og to i sericin, den silkelim som dannes, når silkesommerfuglelarven spinder sin kokon (kaldet råsilke). Normalt er sericinet fjernet ved silkestoffer, og silke uden sericin er også mere modtagelig for indfarvning, end råsilken er.

I lærredsstoffet er der 10 til 20 fibre pr. tråd med det største antal fibre i de tråde, der har været skudtråd i væven.³ Silkestoffet er meget nedbrudt, tyndt og ret løst vævet. På de tre største fragmenter er der

Fig.1: Tekstilerne fra Erik Klippings grav i Viborg Domkirke.

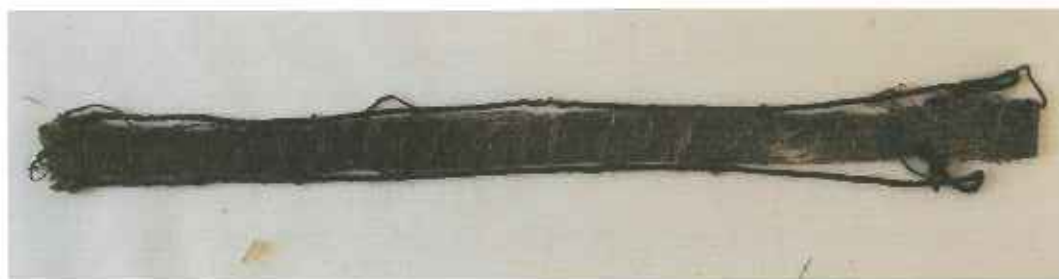

Fig. 2: Forsiden af det brikvævede bånd. De to løse tråde, der ligger langs båndet har oprindeligt udgjort kanten, men islættet har været lavet af bår, der nu er helt nedbrudt og forsvundet. Det der holder båndet sammen er den ekstra brokadetråd, som består af en ganske tynd metalstrimmel, der er guldblagt og vundet omkring en silkesjæl.

ægkant i den ene side. Farven er nu lys brunlig, men stoffet synes at være tværstribet med tynde, mørkere striber med ca. 1,8 cm's afstand. Det er dog meget vanskeligt at se, så iagttagelsen kræver farveanalyse for at blive bekræftet.

Der er i dag ca. tre fragmenter tilbage, og de er monteret, så stoffet på den længste led er ca. 25 cm og ca. 18 cm på den korteste side. Det er en del tættere vævet på den ene led, end den anden, idet der er 38 silketråde på én cm på den ene led og 28 tråde på den anden led.

Brikvævet bånd

Silkebåndet er vævet i en teknik kaldet brikvævning, hvor små kvadratiske træplader med et hul i hvert hjørne udgør væv-

en. Når man trækker en tråd gennem hvert hul, lægger flere brikker ved siden af hinanden og drejer dem, skifter nogle tråde fra underste trådlag til øverste og omvendt. Derved opstår der et skel, hvori islættet eller skudtråden skydes ind. Samtidig snos trådene, så resultatet bliver en flok snoede tråde sammenholdt på tværs af skudtråden. Udover den almindelige skudtråd er der til dette bånd også anvendt en guldråd, der ligger ovenpå båndet.

Det brikvævede bånd er 14 cm langt med tydelige ombukninger for enderne (Fig. 2). En silketråd går fra side til side på bagsiden af båndet og viser, at det har været fastsyet til et andet tekstil, der nu er forsvundet (Fig. 4). Langs båndets sider ligger der to snoede tråde, som oprindeligt

Fig. 3: Nærbillede af forsiden af båndet.

har været en del af brikvævningen, men da det almindelige islæt er forsvundet, ligger de hovedsageligt løst. Det, der holder båndet sammen er fine, tynde guldbrokadetråde lavet af forgyldt sølvahn spundet om en silkesjæl. En del af båndet har været vegetabilsk materiale, og det er nu helt nedbrudt og forsvundet. Islættet har været af dette materiale, som mest sandsynligt har været horgarn. Der er mange eksempler på brikvævede bånd, som har bestået af silke og et materiale, der ikke er bevaret. Blandt andet indeholdt vikingehødingegraven fra Mammen to silkebånd, som kun var delvis bevarede, og andre bånd fra både vikingetid og middelalder viser den samme besynderlighed.⁴ Uld og silke er animalske fibre og man kan være heldig, at de er bevaret i arkæologiske udgravninger med sur jordbund. Hør

og bomuld er vegetabiliske fibre, og de bevares meget sjældent i jorden. I de tilfælde, hvor man finder dem, er fundforholdene oftest tørre og basiske.

Grunden til, at datidens vævere har valgt forskellige materialer, som har forskellig elasticitet og derfor er vanskelige at arbejde med i samme trend, er ganske genkendelig: sparsommelighed!

Når man arbejder med brokadebånd, hvor en del af overfladen på båndet dækkes af guldråd, vil man oftest arbejde med et mønster. Guldrådene dækker det meste af båndets overflade og det bindes af trendtrådene i enkelte punkter, som udgør et mønster. For det meste er mønsteret bygget op, så kun hver anden trendtråd kan indgå i mønstret. Man kan sige, at det kun er de sorte tern på skakbrættet, som indgår i mønstret. Ved det ene islæt er

Fig. 4: Bagsiden af båndet, hvor man ser den tråd, der oprindeligt var brugt til fastsyning af båndet til et andet stof.

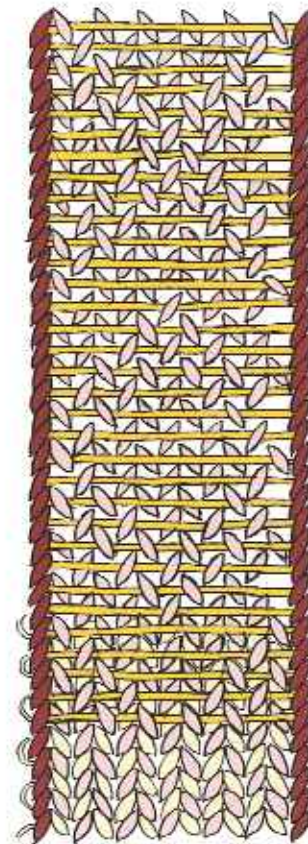
det derfor kun de lige briknumres tråde, der dækkes af guld, i det næste er det de ulige briknumres tråde, der dækkes osv. Det vil derfor kun være halvdelen af trådene i hver brik, der kan komme op og ses på overfladen. Man kan således udskifte hver anden tråd med et billigere materiale end silke, uden at nogen opdager det. Og hermed får væveren materiale til omtrent dobbelt så meget bånd.

Båndet er 0,9 cm bredt og har oprindeligt været vævet med 13 brikker: 2 kantbrikker med hver 4 silketråde og 11 mønsterbrikker, hvoraf der har været 2 silketråde og 2 hørtråde i de 10 brikker, mens den sidste brik kun har haft én silketråd og 3 hørtråde. Kanttrådene er nu mørkebrune, mens midten er lys brun. Det kan have været hvidt eller lyserødt med guldmønster i midterfeltet, mens kanten har været mørkerød, men det er nødvendigt

med farveanalyser for at verificere denne antagelse. Det har ikke umiddelbart været muligt at få foretaget farveanalyser, da det kræver materiale, som destrueres.

Ved vævningen er brikkerne drejet $\frac{1}{4}$ drejning samme vej for hvert islet. Brokademønsteret er herefter lagt ind i et enkelt gentaget motiv med X og O efter hinanden (Fig. 6). Mønsteret er fremkommet ved oplukning af trendtrådene, så guldtråden ligger herunder. Mønsteret er ganske regelmæssigt, og håndværket i udførelsen er af høj kvalitet, men sammenlignet med andre bånd er dette ret groft vævet. De bevarede tråde i båndet er 2-trådede og S-tvundne. De er ret løst spundne.

Normalt er metaltråden i brikvævede brokadebånd så tyk, at kun trådene fra de trendtråde, som binder metaltråden ses på overfladen af båndet, men båndet fra Erik

Båndet, som det er bevaret idag med guldbrokadetråd og silketråde. Det almindelige islet og omtrent hveranden af mønsterbrikernes tråde har været hør og er nu forsvundet.

Båndet som det oprindeligt har set ud med de bevarede hørtråde, der aldrig ses over guldtråden.

Oprindelig grundvævning med silke- og hørtråd i mønsterfeltet.

Fig. 5: Principtegning af båndets opbygning.

Klippings grav er anderledes. Guldtråden er så tynd, at mindre end halvdelen af båndets overflade dækkes af guldtråden, hvilket gør det vanskeligt at skelne mønstret.

Kopien

Kopien af båndet blev fremstillet af mørkerød og lyserød silkesytråd og fint, hvidt kniplchørgarn. Brocheringstråden er en guldbelagt metallahn omkring en silkesjæl og anvendes bl.a. en del til broderi på messehagler (Fig. 7).

Anvendelsen af båndet

Og hvad har så et lille bånd på 14 cm været brugt til? Silken er yderst velbevaret i brikbåndet og vi må antage, at der ville have været bevaret flere dele af båndet, hvis de oprindelig var til stede. Derfor vil jeg gå ud fra, at der kun har været det samme bånd.

Båndet har været fastsyet på et andet stof, den ene ende er nydeligt ombukket og den anden ende ser ud til at være oversyet og enden dermed hæftet. Båndet har altså ikke været længere. Brokadetråden er meget velbevaret på bagsiden af ombukkene, mens den på forsiden er mere forskelligt bevaret. Det kan tyde på, at båndet har været udsat for slid, da det var i brug.

Da båndet er fundet i en grav, er det nok en del af den gravlagte klædedragt og det mest sandsynlige er, at båndet har været anvendt ned foran en halsslids. Her har det været synligt, så det kunne bringe glans over sin ejer. Det lærredsvævede silkestof kan være resterne af en skjorte eller tunika, hvorpå båndet har været syet.

Der er ingen danske fund af skjorter fra 1200-årene, men vi er så heldige, at der i Viborg Søndersø er fundet det eneste omtrent hele eksemplar af en skjorte fra tiden før. Viborgskjorten er dateret til ca. 1050 og dermed mere end 200 år ældre end Erik Klippings grav. Men Viborgskjorten har en asymmetrisk halsslids, som netop har en længde på 14-15 cm. Kan båndet mon have prydet en skjorte af lignende type?

En anden mulighed er, at båndet har siddet på en lidt kraftigere tunika eller kjortel og her er det oplagt at se på snitmønstrene på de grønlandske nordbodragter fra Ilerjølfsnæs.⁵ Flere af dragterne er dateret indenfor samme periode, som Erik Klippings grav. Nordbodragterne er fremstillet af en speciel type uldent vadmél, som er karakteristisk for netop disse fund. Afbildninger fra tiden og et par enkelte andre fund fra Danmark (Moselund og Kragelund) viser, at dragttypen var almindelig omkring den tid, hvor Erik Klipping blev gravlagt. En del af nordbodragterne og Moselundkjortlen har en symmetrisk slids foran, for at dragten kunne komme over hovedet. Ingen af de fundne dragter har spor efter prydbånd ved halsslidsen.

Det er mest sandsynligt, at båndet oprindeligt har siddet på en silkeskjorte, for dels er der fundet rester af silke, dels ville

Fig. 6: Det brikvævede båndsmønster.

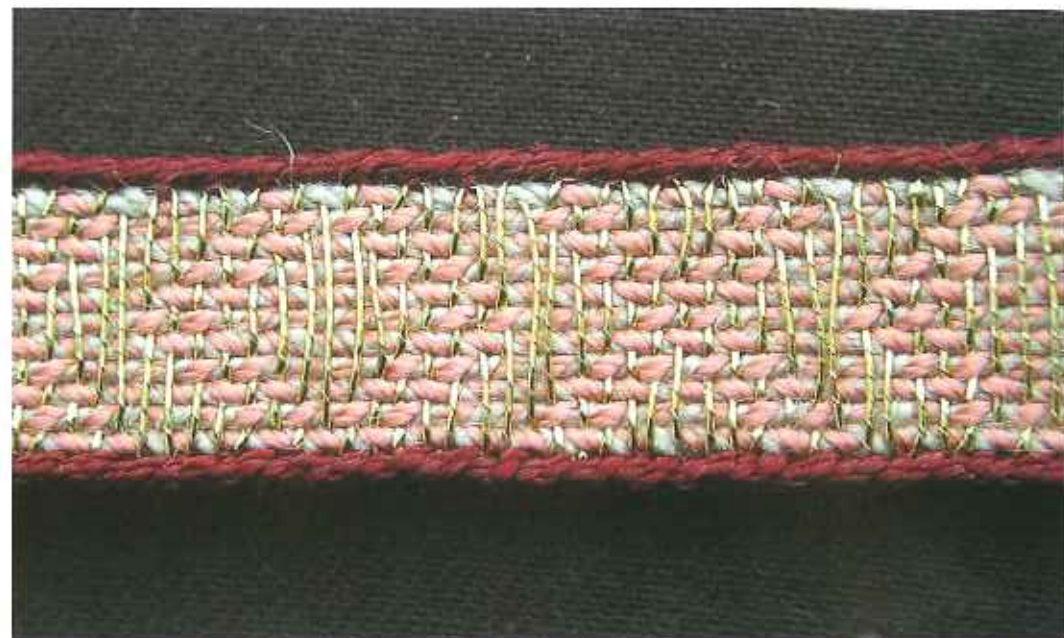

Fig. 7: Kopi af båndet. Der er ikke foretaget farveanalyser af båndet fra Erik Klippings grav, men de nuancer man nu kan skelne og erfaringer fra andre lignende fund gør, at der alligevel er en vis sandsynlighed for, at båndet oprindeligt har været en mørk og en lys rød nuance.

man forvente, at der også var bevaret fragmenter af uldstof, hvis det oprindeligt havde været til stede, da uld og silke bevarer under nogenlunde samme forhold.

Paralleller til båndet og mønsteret

Bånd med samme mønster er ikke fundet andre steder i Danmark, men et bånd fundet ved Plessenstrasse i Schleswig har stor

lighed med båndet fra Erik Klippings grav. I fra Schleswig er bevaret to stykker på henholdsvis 43 og 22 cm, og de har samme farver, næsten samme væveteknik og samme materialevalg, som båndet fra Erik Klippings grav. Også ved vævningen af dette bånd har væveren sparet på materialet og udskiftet silke med hør, hvor det ikke ville blive at se. Båndet fra Plessenstrasse er 0,8 cm bredt og der er anvendt

23 brikker til fremstillingen af det, så det er væsentlig finere vævet. Mønsteret på dette bånd er en gentaget liggende S-figur. Dateringen er til 11. og 13. årh. Anvendelsen er ukendt.⁶

I Viborg Sønderlø er der fundet et lille stykke silke damask dateret mellem år 1018 og 1030. Stykket er muligvis en form for belægning ved en halsslids.⁷

* Tak for hjælp og diskussioner om tekstiler til Else Østergård og Irene Skals, Nationalmuseet.

Litteratur:

- Hansen, Egon 1990. *Brikvævning, teknik, historie, farver, mønstre*. Højbjerg.
- Petersen, Margit 1998: "Tekstiler". I: Viborg Sønderlø 1000 – 1300. Viborg.
- Ræder Knudsen, Lise 2001. "Et middelalderligt bånd vævet efter opskrift" I: Håndværk i 2000 år. Det Kongelige Danske Kunstakademi, Konservatorskolen. København.

Ræder Knudsen, Lise 2005. "Brocaded tablet-Woven Bands: Same Appearance, Different Weaving Technique, Hurning, Hvidebøj and Mammen". I: NESAI VII, Northern Archaeological Textiles. Ed. Frances Pritchard and John Peter Wild. Oxford.

Østergård, Else 1975. "Tekstilfragmenter fra Erik Klippings grav i Viborg Domkirke". I: MTV, Viborg.

Østergård, Else 1991. "Tekstilfragmenterne fra Mammengraven". I: Mammen, Grav, Kunst og Samfund i Vikingetid. Ed. Mette Iversen. Århus.

Østergård, Else 2003. *Som Syet til Jorden*. Århus.

Noter

1. De har jour.nr.: D 101 1955. Østergård 1975.
2. Østergård 1975, s.56-57.
3. Østergård 1975.
4. Hansen 1990; Østergård 1991; Ræder Knudsen 2005.
5. Østergård 2003.
6. Hansen 1990; Ræder Knudsen 2001, s.78-79.
7. Petersen 1998.